ՏԱԹԵՎ ԳԻՏԱԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեմա՝ Ջազը Հայաստանում

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Մարինե Կարապետյան

Եղվարդի թիվ 3 հիմնական դպրոց

ԵՐԵՎԱՆ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն 3
Ջազի ծագումն ու պատմությունը 4
Ջազը Հայաստանում 9
Եզրակացություն 20
Օգտագործված գրականության ցանկ 21

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ջազը (անգլերեն՝ jazz), 19-րդ դարի վերջում– 20-րդ դարի սկզբում աֆրիկյան և եվրոպական երաժշտական ոճերի սինթեզման արդյունքում առաջացած երաժշտական արվեստի ձև է։

Ջազ երաժշտության բնորոշ գծերից էին իմպրովիզացիան, սինկոպացված ռիթմերի վրա հիմնված պոլիռիթմային և ռիթմիկ ֆակտուրայի կատարման ունիկալ եղանակների համալիրը՝ սվինգը։

Ջազը կառուցվածքով և առանձնահատկություններով արևմտաաֆրիկյան (սնամորթների) և արևմտաեվրոպական (սպիտակամորթների) 300–ամյա երաժշտական ավանդույթների միահյուսումն է։ Ջազին բնորոշ է կատարողի հանպատրաստից ստեղծագործելը։

Հայաստանում ջազ սկսել են կատարել 1920-ականներից։ 1930-ական թվականներին հայտնվեցին համույթներ, որոնք հիմնականում նվագում էին ջազ երաժշտություն։ Այդ համույթներից ամենահայտնին էր Ցոլակ Վարդազարյանի նվագախումբը։ Հայկական ջազը աշխարհին հայտնի դարձավ իր ազգային յուրահատուկ մեղեդայնությամբ։

ՋԱԶԻ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ջազ երաժշտությունը, որպես ինքնուրույն երաժշտական ուղղություն առաջացել է մի քանի մշակույթների միաձուլման շնորհիվ։ Աֆրիկյան ցեղերը համարվում են հիմնադիրներ, և նրանց ծաղկման գագաթնակետը եղել է քսաներորդ դարի սկզբին։ Ջազին բնորոշ է կատարողի հանպատրաստից ստեղծագործելը։

Նոր Օռլեանը դարձավ ջազի ծննդավայրը, և հենց այդպիսի կատարումն է համարվում ոսկե դասական։ Ջազի ամենահայտնի և առաջին հիմնադիրները եղել են թխամորթ մարդիկ, և դա զարմանալի չէ, քանի որ ուղղությունն ինքնին ծնվել է բաց տարածության ստրուկների մեջ։ Սևամորթ ստրուկների թախծոտ երգերի և անգլիական ժողովրդական մեղեդիների փոխազդեցությամբ ստեղծված ջազն անցել է ձևավորման բարդ ուղի. իր հատուկ ռիթմերով, հորինվածքային սկզբունքներով արտահայտել է սևամորթների հույզերն ու ազատության ձգտումը։

Ջազը միավորեց ամերիկացի սևամորթների հոգևորը (եկեղեցական երգերը), աֆրիկյան ժողովրդական ռիթմերը և եվրոպական ներդաշնակ մեղեդին։

Ջազի օրրանը Նյու Օռլեանն է, որտեղ 1917 թվականին «Օրիջինալ Դիքսիլենդ Ջազ–Բանդ» խումբը թողարկել է առաջին ձայնապնակը։ Նյու Օռլեանից ջազը շոգենավով հասել է Չիկագո ու Նյու Յորք։

1917 թվականին սկսվեց ջազ երաժշտության զարգացման հաջորդ կարևոր փուլը, որը նշանավորվեց Նյու Օռլեանից Չիկագո ներգաղթյալների ժամանումով։ Ձևավորվում են նոր ջազային նվագախմբեր, որոնց խաղը նոր տարրեր է ավելացնում վաղ ավանդական ջազին։ Սկսվում է ջազի զարգացման և ձևափոխման շարունակական գործընթաց, որը հանգեցնում է նոր ուղղությունների առաջացմանը։ Այժմ դրանց թիվը հասնում է երեսունի։

Այսպես առաջանում է Չիկագոյի կատարողական դպրոցի անկախ ոճը, որը բաժանված է երկու ուղղության՝ սևամորթ երաժիշտների տաք ջազ և սպիտակների Դիքսիլենդ։ Այս ոճի հիմնական առանձնահատկությունները են են անհատականացված սոլո մասերը՝ տաք ոգեշնչման փոփոխություն, սինթետիկ և գործիքային խաղի փոփոխություններ։

1920-ական թվականների ընթացքում, երբ ջազային երաժշտությունը դարձավ ամերիկյան ժողովրդական մշակույթի անբաժանելի մասը, ներթափանցեց հասարակական ամենատարբեր շերտեր՝ առաջին՝ Աֆրիկյան ամերիկացիների կարգավիճակը բարձրացավ՝ պայմանավորված աֆրոամերիկացիների երաժշտության՝ ջազի տարածման շնորհիվ: Ջազն աշխարհահայացքային ու հասարակական խնդիր լուծեց՝ այն, ինչ համարվում էր «ներքին մշակույթ, բարձրացավ վերև ու դարձավ ցանկալի ապրանք. պատմության մեջ առաջին անգամ փոքրամասնության մշակույթը դարձավ մեծամասնության ցանկությունը: Ջազն ազդեց նորաձևության վրա՝ տղամարդկանց շալվարներն ու կանանց մազերը կարճացան: Ջազը պոեզիայի վրա ազդեց՝ 1920-ականներին ջազն ու պոեզիան միաձուլվեցին, և ստեղծվեց ջազային պոեզիայի ժանրը:

Որպես Ամերիկայի երաժշտական արվեստի ամենահարգված ձևերից մեկը՝ ջազը հիմք դրեց մի ամբողջ արդյունաբերության՝ աշխարհին բացահայտելով հանճարեղ կոմպոզիտորների, գործիքավորողների և վոկալիստների բազմաթիվ անուններ և առաջացնելով ժանրերի լայն շրջանակ: 15 ամենաազդեցիկ ջազ երաժիշտները պատասխանատու են համաշխարհային երևույթի համար, որը տեղի է ունեցել վերջին հարյուրամյակի ընթացքում ժանրի պատմության մեջ:

Ջազը զարգացավ 19-րդ դարի վերջին և 20-րդ դարի սկզբին որպես ուղղություն, որը միավորում է դասական եվրոպական և ամերիկյան հնչյունները աֆրիկյան ժողովրդական մոտիվներով: Երգերը կատարվեցին սինկոպատ ռիթմով՝ խթան տալով զարգացմանը, իսկ հետո դրա կատարման համար մեծ նվագախմբերի ձևավորմանը:

Արևմտյան Աֆրիկայի երաժշտական մշակույթի ազդեցությունն ակնհայտ է նրանում, թե ինչպիսի երաժշտություն է գրվում և ինչպես է այն կատարվում: Պոլիրիթմը, իմպրովիզացիան և սինկոպացիան այն են, ինչը բնութագրում է ջազը: Անցած դարի ընթացքում այս ոճը փոխվել է ժանրի ժամանակակիցների ազդեցության տակ, ովքեր իրենց կատարումով նպաստել են իմպրովիզացիայի էությանը: Սկսեցին ի հայտ գալ նոր ուղղություններ՝ բիբոպ, ֆյուժն, լատինաամերիկյան ջազ, ֆրի ջազ, ֆանկ, էսիդ ջազ, հարդ բոպ, սահուն ջազ:

Սվինգը 1920-ականների և 1930-ականների ջազի նվագախմբային ոճ է, որը տարածվել է անմիջապես Չիկագոյի դպրոցից և կատարվել է մեծ խմբերի կողմից (The Original Dixieland Jazz Band): Բնորոշվում է արեւմտյան երաժշտության գերակշռությամբ: Նվագախմբերում հայտնվեցին սաքսոֆոնների, շեփորների և տրոմբոնների առանձին հատվածներ; Բանջոն փոխարինում է կիթառին, տուբային և սազոֆոնին՝ կոնտրաբասին: Երաժշտությունը հեռանում է կոլեկտիվ իմպրովիզացիայից, երաժիշտները խաղում են խստորեն պահպանելով նախապես ծրագրված պարտիտուրները:

Բիբոպը ժամանակակից ջազ է, որը ծագել է 40-ականներին և եղել է փորձարարական, հակաառևտրային ուղղություն: Ի տարբերություն սվինգի, այն ավելի խելացի ոճ է, որն ընդգծված է բարդ իմպրովիզացիայի վրա և շեշտը դնում է ներդաշնակության վրա, քան մեղեդու վրա: Այս ոճի երաժշտությունն առանձնանում է նաեւ շատ արագ տեմպով: Ամենավառ ներկայացուցիչներն են՝ Դիզզի Գիլեսպին, Թելոնիուս Մոնքը, Մաքս Ռոաչը, Չարլի Պարկերը («Գիշերը Թունիսում», «Մանտեկա») և Բադ Փաուելը:

Cool jazz-ը (cool jazz) առաջացել է Լոս Անջելեսում 50-ականներին՝ որպես դինամիկ և իմպուլսիվ սվինգի և բիբոպի հակառակ: Լեսթեր Յանգը համարվում է այս ոճի հիմնադիրը:

Ավանգարդը սկսեց զարգանալ 60-ական թթ. Այս ավանգարդ ոճը հիմնված է բնօրինակ ավանդական տարրերի ընդմիջման վրա և բնութագրվում է նոր տեխնիկայի և արտահայտչամիջոցների կիրառմամբ: Այս շարժման երաժիշտների համար առաջին տեղում էր ինքնարտահայտումը, որը նրանք իրականացնում էին երաժշտության միջոցով: Այս շարժման կատարողներից են՝ Սուն Ռա («Կոսմոս կապույտով», «Լուսնի պար»), Էլիս Քոլթրեյն («Պտահ Էլ Դաուդ»), Արչի Շեփ:

Պրոգրեսիվ ջազը ի հայտ եկավ բիբոպին զուգահեռ 40-ականներին, սակայն այն առանձնանում էր սաքսոֆոն ստակատոյի տեխնիկայով, բազմատոնայնության բարդ միահյուսումով ռիթմիկ պուլսացիայով և սիմֆոնիկ ջազի տարրերով:

Հարդ բոպը ջազի ձև է, որի արմատները բիբոպից են: Դետրոյթ, Նյու Յորք, Ֆիլադելֆիա - այս ոճը ծնվել է այս քաղաքներում: Իր ագրեսիվությամբ այն շատ նման է բիբոպին, սակայն նրանում դեռ գերակշռում են բլյուզ տարրերը:

Սոուլ ջազ. Այս տերմինն օգտագործվում է ամբողջ սև երաժշտության համար: Այն հիմնված է ավանդական բլյուզի և աֆրոամերիկյան ֆոլկլորի վրա: Այս երաժշտությանը բնորոշ են օստինատա բաս ֆիգուրները և ռիթմիկ կրկնվող նմուշները, որոնց շնորհիվ այն լայն տարածում է գտել բնակչության տարբեր զանգվածների շրջանում:

Groove-ը (aka funk) հոգու ճյուղ է, որն առանձնանում է միայն իր ռիթմիկ կոնցենտրացիայով: Հիմնականում այս ուղղության երաժշտությունն ունի հիմնական գույն, և կառուցվածքային առումով այն հստակորեն սահմանված է յուրաքանչյուր գործիքի մասեր: Մենա կատարումները ներդաշնակորեն տեղավորվում են ընդհանուր հնչողության մեջ և չափազանց անհատականացված չեն:

Ազատ ջազն իր սկիզբը դրեց 1950-ականների վերջին՝ շնորհիվ այնպիսի նորարար վարպետների ջանքերի, ինչպիսիք են Օրնետ Քոլմանը և Սեսիլ Թեյլորը: Նրա բնորոշ հատկանիշներն են ատոնայնությունը, ակորդի հաջորդականության խախտումը: Այս ոճը հաճախ անվանում են «ազատ ջազ»:

Ֆյուժնը միավորում էր այն ժամանակ գոյություն ունեցող գրեթե բոլոր երաժշտական ուղղությունների տարրերը: Նրա ամենաակտիվ զարգացումը սկսվել է 70-ական թվականներին: Ֆյուժընը համակարգված գործիքային ոճ է, որը բնութագրվում է բարդ ժամանակային նշաններով, ռիթմով, երկարաձգված կոմպոզիցիաներով և վոկալի բացակայությամբ: Այս ոճը նախատեսված է ավելի քիչ լայն զանգվածների համար, քան հոգին և լրիվ հակառակն է:

Հարթ ջազը ժամանակակից ջազային ոճ է, որն առաջացել է ֆյուժն շարժման արդյունքում, բայց նրանից տարբերվում է միտումնավոր հղկված ձայնով: Այս տարածքի առանձնահատկությունը էլեկտրական գործիքների լայն կիրառումն է:

Ջազ-մանուշը (գիպսի ջազ) ջազային ուղղություն է, որը մասնագիտացած է կիթառի կատարման մեջ: Այն համատեղում է Մանուշ և Սվինգ խմբերի գնչուական ցեղերի կիթառի տեխնիկան:

Մարդկային ձայնը կարող է լինել հզոր գործիք հայտնի ջազ երգիչների մասին: Ժամանակի վաղ ջազի օրերից ի վեր ջազ վոկալիստները եւ գործիքավորողները ազդել են

միմյանց արտահայտման և մեղեդիական հասկացությունների վրա: Պարզապես հարթեցնող, սայթաքող բանաստեղծական բառեր փոխանցելու համար ջազ վոկալները ավելացնում են ներկայացումների մեկ այլ հյուսվածք և բարդություն:

Ջազի հսկաների թվարկումը միայն մի քանի էջ կպահանջի գրելու. Դյուկ Էլինգթոն՝ մոտ 100 ջազային սանդարտների հեղինակ, Ջորջ Գերցվին «Պորգին և Բես» օպերայո և անմահ Rhapsody in blue-ով, շեփորահարներ Լուի Արմսթրոնգն ու Մայլզ Դևիսը, սաքսաֆոնահար Չարլի Փարքերը, Էլլա Ֆիցջերալդը, Նինա Սիմոնեն, Դայեն Ուորվիքը, Ռեյ Չարլզը, Լյուտեր Վանդրոսը, դաշնակահարներանկրկնելի Օսկար Փիթերսոնը, Քաունթ Բեսին, Թելոնիուս Մոնկը… Նրանք շատ են և յուրաքանչյուրն իր անկրկնելի հնչեղությունն ունի, որը ճանաչումենք առաջին իսկ տակտերից:

Ջազի առաջին միջազգային օրը (International Jazz Day) նշվեց 2012 թվականին: Այն նշվում է ապրիլի 30-ին Դյուկ Էլինգթոնի ծննդյան օրը:

«Ջազային երաժշտի համար շատ կարևոր է պահպանել հիշողություն անցյալի մասին: Երգի մասին, որ երգել են ծերունիները բակում լուսնյակ գիշերով, կամ այն մասին, թե վաղեմի ժամանակներում ով ինչ է ասել»,–ասել է Էլինգթոնը:

Ապրիլի 30-ին նշվում է Ջազի միջազգային օրը:

ՋԱԶԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Դասական ժամանակակից ջազի «բարեկամը» Ռուսաստան էր տեղափոխվել Ֆրանսիայից դեռևս 20-րդ դարի 20-ականների սկզբին։ Այս «դժոխային երաժշտության խառնուրդը» միանգամից սիրվեց երաժշտական և պարային սալոնների մշտական հաճախորդների կողմից, իսկ այնտեղից էլ թափանցեց քաղաքային այգիների, հանգստի և մշակույթի զբոսայգիների բազմամարդ էստրադային հարթակներ, ինչպես նաև հեղինակավոր կինոթատրոնների նախասրահներ։

Ավելի ուշ ջազը գերեց և վերածվեց բազմաթիվ երիտասարդական սրճարանների իսկական «մեխը», իսկ այ քաղաքի ծքեղ ռեստորաններ ջազ կատարողների մուտքը երկար ժամանակ խստիվ արդելվում էր։ Այդ ժամանակ այնտեղ գերիշխում էին էստրադային երաժշտություն ու շանսոնը։

Ջազը Երևան ներթափանցեց մոտավորապեսանցած դարի 30-ականների կեսերին, հենց Մոսկվայի և Լենինգրադի էստրադայից։

Հայերն երաժշտության այդ տեսակն անվանեցին «պարտեզային», ու սա չխանգարեց, որ այն հնչի երևանան սակավաթիվ հանգստի գոտիների այգիների նվագախմբային տաղավարներում։

Սիրողական երաժիշտների և պրոֆեսիոնալների կողմից ձևավորվող անկախ ջազ բենդերի մասի առաջին հիշատակումները նշվում են 1936 թ.–ին և երևնցիների կողմից սիրված «Անգլիական այգուն»։

Երևանում առաջին ջազ նվագախմբինախաձեռնողը ժամանակին Խարկովում բնակվող հայ Տախտաուրովն է ով միաժամանակ և՛ սաքսոֆոնահար էր, և՛դիրիժոր, և՛ գործարար։

Նվագախմբի երաժիշտները աշնանն ու ձմռանը տեղափոխվում էին «Շինարարների» ակումբի փակ դահլիճ, ուր գումար էին վաստակում՝ նվագելով ջազային պարային երաժշտություն։ Այն ուրախ, զվարթ ու ռիթմիկ էր, ինչը դուր էր գալիս պարելու և զվարճանքի սիրահարներին։

Շինարարների ջազ բենդի հետ միաժամանակ Երևանի «Մոսկվա» և «Նաիրի» կինոթատրոններում սկսում են գործել ջազ նվագախմբեր; Հնաբնակները պնդում են, որ այդ ժամանակվա ջազը, որը բաղկացած էր Երևանի լավագույն երաժիշտներից՝ այդ ժամանակների լավագույն գործիքներով, գեղեցիկ բեմական հագուստներով, յուրօրինակ նվագացանկով, համարվել է պարզապես «շիկ»։

1930-ական թվականներին ամենահայտնի խումբը Ցոլակ Վարդազարյանի՝ կոմպոզիտոր Մարտին Վարդազարյանի հոր նվագախումբն է։ Հետո դրա հիման վրա ստեղծվեց Հայաստանի պետական ջազ նվագախումբը՝ կոմպոզիտոր և թավջութակահար Արտեմի Այվազյանի գլխավորությամբ, դիրիժոր՝ Ցոլակ Վարդազարյան։ Այնտեղից էլ ամեն ինչ սկսվեց։ Այդ ժամանակ երևանյան ջազը դարձավ առաջինը Կովկասում։

Եթե անկեղծ լինենք, ապա պարահրապարակներում, զբոսայգիներում, ռադիոընդունիչներից հնչող «ջազ» կոչվածի մեծ մասը շատ հեռու էր ամերիկյան և եվրոպական հասկացողության մեջ ընդունված այդ բառից։ Դա մի բան էր, որը շատ քիչ էր հիշեցնում Նոր Օռլեանում կամ Փարիզում հնչող իրական ջազը։ Եվ հենց դ էլ սկիզբ դրեց այն յուրօրինակ նոր ժանրին, որը բնութագրվում էորպես «Խորհրդային ջազ»։ Այլ կերպ ասած՝ էստրադային երաժշտություն՝ ջազ իմպրովիզի տարրերով։

Իսկ հայկական ջազի դեպքում այդ ամենին ավելանում էր նաև մի «յուրահատկություն»՝ անզուգական ազգային մելոսի տեսքով՝ ժողովրդական մեղեդիներ և էթնիկ մոտիվներ, որոնք շատ հաջողությամբ մշակվում և գործիքավորվում էին, հարմարվում ժամանակակից երաժշտական ռիթմերին, և ամենուր բացում էին նոր հորիզոններ՝ ստեղծագործության և իմպրովիզի համար։

Սա հենց հայկական ջազի ֆենոմենն է, և դրա համար են այն գնահատում ժանրի գիտակները և սիրում միլիոնավոր հայեր։ Այս «ֆենոմենի» ձևակերպումներից մեկն էլ այն է, որ հայերն ի սկզբանե ունեն «սվինգ գեն»։

Հայկական ջազը շատ ճկուն է, այն հեշտությամբ է ներառում տարբեր ոճեր ու ուղղություններ, ու արդյունքում ծնվեցայն, ինչ անվանում ենք հայկական ջազ։

1948 թվականին «ջազ» բառը բացառվեց խորհրդային մարդկանց բառապաշարից, սակայն ինչպես սնկերն անձրևից հետո, սկսեցին ստեղծվել էստրադային նվագախմբեր։ Իսկ հայ կոմպոզիտորներն ինչպես գրում էին ջազ ստեղծագործություններ, այնպես էլ շարունակեցին դա անել։ Հիշենք Էդգար Հովհաննիսյանի կոնցերտը սաքսոֆոնին ջազ նվագախմբի համար, Այվազյանի, Առնո Բաբաջանյանի ու Արամ Խաչատրյան ստեղծագործությունները։

Իսկ ընդհանրապես ջազը Հայաստանում ուղղակի ջազ չէ, դա հոգեվիճակ է, ինչու չէ, նաև քաղաքական մշակույթի մի ամբողջ շերտ։

«Հայաստանում ամենուր լեռներ են, իսկ լեռներում թմբուկներ։ Մենք սուր ենք ընկալում թմբուկի ռիթմը, չէ որ ջազը ծնվել է աֆիկյան թմբուկների ռիթմից»։–ասել է Լևոն Մալխասյանը, Մալխասը,ամենահայտնի հայ ջազմենը։

Արտեմի Այվազյանը ձևավորել է նոր նվագախումբ։ Նա իր ստեղծագործություններում յուրովի զուգորդել է էստրադային երաժշտությանը բնորոշ գծեր և հայկական ժողովրդական մեղեդիների ռիթմն ու հնչերանգը, որոնք հետագայում կիրառել են Կոնստանտի Օրբելյանը, Ստեփան Շաքարյանը, Մարտին Վարդազարյանը և ուրիշները։

Արտեմի Այվազյանը ծնվել է 1902թ.–ին երաժշտական քննադատի ու դաշնակահարուհու ընտանիքում։ Մայրը ուսուցանել է որդուն տիրապետել գրեթե բոլոր երաժշտական գործիքներին, ինչը հետագայում օգնեց նրան նվագախմբային և կոմպոզիտորական գործունեության ընթացքում։

1932 թվականին ավարտում է Մոսկվայի կոնսերվատորիան։ Հայաստան վերադառնալուց հետո նրան առաջարկում են ղեկավարել նորաստեղծ նվագախումբը։

Կարճ ժամանակում այդ նվագախումբը հռչակ է ձեռք բերում ողջ Միությունում և համարվում խորհրդային լավագույն նվագախմբերից մեկը։ Դա մարդկանց ստեղծագործական բույլ էր, որն աչքի էր ընկնում ղեկավարի հմտությամբ ու երաժշտական ճաշակով։

Արտեմի Այվազյանի ստեղծագործությունների և բարձր կատարողականության շնորհիվ հռչակ ձեռք բերած նվագախումբը դառնում է միակը Միությունում ևչ խամրում

40-ականների վերջին ջզի հանդեպ հալածանքների ժամանակ, թեև «սաքսոֆոնի ուղղման»–ը և Արևմուտքի առջև խոնարհության դեմ պայքարի ընթացքում նվագախմբի «ջազային» անվանումն այնուամենայնիվ վերածվում է «էստրադային»–ի։

Այդ նավագախումբը իր առաջին մկրտությունն ստանում է 1939 թվականի Մոսկվայում կայացած Հայկական արվեստի տասնօրյակի ժամանակ։ Նվագախումբը մյուսներից հիմնականում տարբերվում էր իր հնչող երաժշտության ազգային մեղեդայնությամբ։

Նվագախումբը ներկայացնում էր ֆոլկլորի, հայկական ժողովրդական երգերի, ինչպես նաև՝այդ ժամանակահատվածում արդի կոմպոզիտորների սրամիտ գործիքավորումներ։ Նվագախումբը ներառում էր 5 սաքսոֆոն, 3 շեփոր, 2 տրոմբոն, 3 ջութակ, ակուստիկ կիթառ, կոնտրաբաս, թմբուկ և Օրդյան եղբայրների պարային եռյակը։ Որպես բոլոր համերգների տպավորիչ բացում՝ նվագախումբը կատարում էր Այվազյանի հանրահայտ »Հայկական ռապսոդիան»։

1950-60-ականներին Խորհրդային Հայաստանում ջազը լայն տարածում ստացավ։ Ողջ երկրում հայտնվում էին ջազային խմբեր։ Այդ ժամանակաշրջանում ճանաչում ստացան Լևոն Մալխասյանի ջազային քառյակը, Արմեն Թութունջյանը, Արթուր Աբրահամյանը և Ալեքսանդր Զախարյանը։ Նրանք հաճախակի ելույթներ էին ունենում Երևանում,մասնակցում էի համամիութենական փառատոններին։ 1970-ականների սկզբին հանդես եկան նոր տաղանդավոր երաժիշտներ՝ Դավիթ Ազարյանն ու Արտաշես Քարթալյանը, կիթառահար Բորիս Անդրեասյանը, դաշնակահար Միքայել Թադևոսյանի քառյակը, Էդուարդ Բախչիյանի համույթը։

1956 թվականից նվագախումբը ղեկավարել է Կոնստանտին Օրբելյանը։

Կոնստանտինի երաժշտական ընդունակություններն ի հայտ եկան վաղ մանկուց։ 1942 թվականին 14-ամյա Կոնստանդինինընդգրկեցին 8-րդ օդաչվական նվագախմբում՝ որպես դաշնակահար և ակորդեոնահար։ Հյուրախաղերի ժամանակ Երևանում տաղանդավոր երաժիշտը գրավեց Արտեմ Այվազյանի ուշադրությունը, և նա որոշեց ընդգրկել նրան իր նվագախմբում։ Երիտասարդ Օրբելյանն այնտեղ լավ դպրոց անցավ։ Նվագախմբի համար նա կատարում էր ժողովրդական երգերի մշակումներ,ինչպես նաև ստեղծագործում էր։

Որպես ջազային լավագույն կատարողներիցմեկը՝ Կոնստանդինը հռչակ ձեռք բերեց ոչ միայն Հայաստանում,այլև՝ արտերկրում։ 1948 թվականին նվագախմբի հետ հյուրախաղերի ժամանակ Մոսկվայում Օրբելյանն ստանում է հանրահայտ Ուտյոսովի ջազային գործունեության մեջ ընդգրկվելու առաջարկը։ Չնայած գայթակղիչ հեռանկարներին, Կոնստանդինը հրաժարվեց՝ հօգուտ Այվազյանի առաջարկի՝ ստանձնել Հայաստանի էստրադային նվագախմբիդիրիժորի պաշտոնը։

Սակայն 1952 թվականին Օրբելյանը հեռանում է նվագախմբից և ընդունվում երաժշտական ուսումնարան կոմպոզիտոր Է. Միրզոյանի դասարան։ 1954թ. գերազանց առաջադիմությամբ ավարտում է ուսումնարանը և ընդունվում կոնսերվատորիա։

Նույն թվականին Օրբելյանը կազմակերպում է ռադիոյում գործիքային հնգյակ, որը քայլ է հանդիսանում ջազի սիրելի աշխարհ վերադառնալու համար։

1956 թվականին նվագախմբի ստեղծագործական վերակենդանացման նպատակով՝ ֆիլհարմոնիայի ղեկավարության կողմից Կոնսանդին Օրբելյանն առաջարկվեց ղեկավարել նվագախումբը, որտեղ նա բազում տարիներ աշխատում էր՝ որպես դաշնակահար։

Երկար վարանումներից հետո Կոնստանդինը համաձայնեց և նշանակվեց որպես Հայաստանի էստրադային նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար և դիրիժոր։ Նրան հաջողվեց իրականացնել ժամանակակից ջազի և ազգայինի համադրման սկզբունքները։

Հայկական ջազը սկսեց դուրս գալ միջազգային բեմահարթակ։ 1966 թվականին կայացավ առաջին արտերկրյա ուղևորությունը Չեխոսլովակիա՝ Խորհրդային Միության օրերին նվիրված մշակութային ծրագրի շրջանակներում։ Հաջորդ տարի վագախմբի բուռն ողջունեցի Լեհաստանում…

70-ականների սկզբից Հայաստանի նվագախումբը փայլուն հռչակ ձեռք բերեց ԽՍՀՄ–ում և արտերկրում։ 1975թ.–ին Հայաստանի էստրադային նվագախումբը խորհրդային ջազի նվագախմբերից առաջինն էր, որ մեկնեց ջազի հայրենիք՝ ԱՄՆ։ Հայ ջազմենները 25համերգով հանդես եկան Ամերիկայի խոշորագույն քաղաքներում։ Առաջին իսկ համերգից հետո նվագախմբի մասին լուրերն անմիջապես տարածվեցին ողջ երկրով։

Կ. Օրբելյանի ղեկավարած նվագախումբը մենակատարների հետ ցուցադրեց երաժշտական բարձրակարգ ներկայացում սեփական ստեղծագործության հարուստ երգացանկով, նաև կատարելով համաշխարհային հռչակ վայելող ջազային կոմպոզիտորների՝ Էլինգթոնի, Բեյսի և ուրիշների ստեղծագործությունները: Հանրահայտ ջազ քննադատ Ջոն Վասերմանը հայ երաժիշտների ելույթն անվանեց «արևելյան հմայքվ համեմված ջազ»:

Հայաստանի պետական էստրադային նվագախումբը 36 տարի ղեկավարելու ընթացքում Կոնստանդին Օրբելյանը ոչ միայն պահպանեց երակարակյաց–նվագախումբը: Անցած տարիների բիգ բենդից նվագախումբը վերածվեց ջազային ժամանակակից նվագախմբի՝ մշտապես նրբորեն զգալով այնպիսի անորսալի և փոփոխական ուղղությունը, ինչպիսին ջազն է:

1979 թվականին խորհրդային երաժշտության զարգացման խնդրում ունեցած իր նշանակալի ներդրման համար՝ Կոնստանդին Օրբելյանը արժանացավ ԽՍՀՄ ժողովրդական արտիստի կոչման:

Տարբեր տարիներին Օրբելյանի և նրա նվագախմբի հետ համագործակցել են այնպիսի հռչակավոր երաժիշտներ, ինչպիսիք են Ալլա Պուգաչովան, Լարիսա Դոլինան, Ժան Տատլյանը, Սիմոն Տերյանը, Էլվինա Մակարյանը, Տաթևիկ Հովհաննիսյանը, Ռոբերտ Յոլչյանը, Գրիգոր Բալաղյանը, Արմեն Թութունջյանը, Թոմաս Մադաթովը, Բորիս Անդրեասյանը, Ալեքսանդր Զաքարյանը, Արմեն Հյուսնունցը, Սերգեյ Ագլինցյանը, Սամվել Մկրտչյանը, Վալերի Շերիցան:

1992 թվականին՝ Կոնստանդին Օրբելյանը մեկնեց Սան Ֆրանցիսկո՝ մշտական բնակության:

Օրբելյանի կվինտետը հիմք հանդիսացավ Պետհեռուստառադիոյի, այժմ՝ Հայաստանի հանրային հեռուստատեսության և ռադիոյի, էստրադային–սիմֆոնիկ նվագախմբի ստեղծման համար:

1966-1972թթ. նվագախումբը ղեկավարում էր հանրապետության ջազային շարժման հիմնադիրներից մեկի՝ Ցոլակ Վարդազարյանի որդին՝ հանրահայտ

ստեղծագործությունների հեղնակ , դաշնակահար Մարտին Վարդազարյանը։ Նրանից հետո՝ Մելիք Մավիսակալյանը, ապա 1986թ.–ից նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար ու գլխավոր դիրիժոր դարձավ Երվանդ Երզնկյանը։

20–րդ դարի 50-ականների կեսերից մինչև 70-ականների սկիզբ ջազի իսկական «համաճարակ» սկսվեց Երևանում և Հայաստանի երկու մեծ քաղաքներում՝ Լենինականում և Կիրովականում (այժմ՝ Գյումրի և Վանաձոր)։ Նոր ջազ խմբերը սկսեցին ստեղծվել։ Ընդ որում, այդ ամենը չէր սահմանափակվում միայն շարժական տրիոների, կվարտետների և կվինտետների ստեղծմամբ։

Մարտին Վարդազարյանի մակարդակի ջազմեններին հաջողվեց հավաքել անսամբլներ, որոնք բաղկացած էին տասը և ավել երաժիշտներից։ Այսպես են առաջացել պրոֆեսիոնալ և սիրողական ջազ նվագախմբերը երկրի խոշոր գիտական, մշակութային, կրթական և նույնիսկ արտադրական ձեռնարկություններում։

Շարժման առաջատար դիրքում էին Հայաստանի ռադիոյի երաժշտական գործիքային կվինտետը (հետագայում ՝ Հայաստանի հեռուստառադիոյի էստրադային սիմֆոնիկ նվագախումբ, որը տարբեր տարիներին հաջողությամբ ղեկավարում էին կոմպոզիտորներ Մ. Մավիսակալյանը և Ե. Երզնկյանը), Երևանի պետական համալսարանի ջազ նվագախումբը (ղեկավարում էր Մ. Վարդազարյանը), մայրաքաղաքի Պոլիտեխնիկի ջազ կվարտետը (Վ. Կյուրեղյան)։

50-ականների վերջում և 60-ականների սկզբին Հայաստանում սկսվեց ջազային տենդ։ Յուրաքանչյուր ուսումնական հաստատությունում, ձեռնարկություններում բացվեցին ջազային կոմբոներ։ Առավել հայտնի դարձավ Լևոն Մալխասյան ղեկավարած քառյակը։

Լևոն Մալխասյանը՝ Մալխասը լեգենդար ջազ և բլյուզ դաշնակահար է, կոմպոզիտոր, Հայաստանի վաստակավոր գործիչ, համամիութենական և միջազգայի փառատոնների դափնեկիր։

Երիտասրդ երաժիշտներ՝ դաշնակահար Լևոն Մալխասյանը, Արմեն Թուոթունջյանը (թմբուկ), Արթուր Աբրահամյանը (կոնտրաբաս) և Ալեքսանդր Զաքարյանը (սաքսոֆոն) բազմիցս ելույթ են ունենում Երևանում, Միության զանազան քաղաքներում։

70-ականների կեսերից հատնվեցին ևս երկու դաշնակահարներ՝ Դավիթ Ազարյանն ու Արտաշես Քարթալյանը։

Ազարյանը իր եռյակի հե ախատում էր ժաանակակից ջազի ոճում, մյուսի եռյակում գերակշռում էր ազգայինը։

Նույն տարիներին ջազային բեմում հայտնվեցին սքանչելի կիթառահար Բորիս Անդրեասյանը, քնարական դաշնակահար Միքայել Զաքարյանը, Արմեն Տեր–Թադևոսյանի քառյակը, անսամբլը՝ Էդուրդ Բախչինյանի ղեկավարությամբ։

Այդ ժամանակահատվածում հայ ջազմենների միջավայրում սկսում են հայտնվել իսկապես նշանակալի անձինք, ովքեր ոչ միայն ապացուցել են հայկական ջազի յուրօրինականությունն ու բացառիկությունը՝ որպես եզակի երևույթ, այլև կանխորոշել են հետագա զարգացման ուղիները։

Ջազի «աստղեր» են կիթառահարներ և կոնտրաբասահարներ Աքսել Բակունց («Կոկա»), Վազգեն Ասատրյան, Նիկողայոս Վարդանյան, Սիմոն Դոլմազյան, Արտյոմ Մանուկյան, Վարդան Առաքելյան, դաշնակահարներ Դավիթ Ազարյան, Արտաշես Քարթալյան, Վահագն Հակոբյան, Արթուր Սաթյան, Հայկ Շաքարյան, Խաչիկ Սահակյան, Կարեն Քոչարյան, Կարեն Գասպարյան , Կարեն Մամիկոնյան, Ռուբեն Սաթյան, կիթառահարներ Բորիս Անդրեասյան, Գեորգի Մանգասարյան, թմբկահարներ Ալեքսանդր Գրիգորյան («Ձախ Սաշ»), Ալեքսանդր Աղամյան («Սաշ»), Պերճ Նահապետյան, վոկալիստ և թմբկահար Արամ Գևորգյան («Արամո»,), քսիլոֆոնահար վիրտուոզ Տիգրան Փեշտմաջյան, Էդուարդ Հարությունյան (հարվածայիններ), սաքսոֆոնահարներ Յուրի Բոբրինսկի, Արսեն Ներսեսյան, շեփորահարներ Երվանդ Մարգարյան, Տիգրան Սուչյան, տրոմբոնահար Ալբերտ Հայրապետյան, Խոսրով Վարդանյան, Լեոնիդ Դավթյան, Վարդան Գրիգորյան (դուդուկ/զուռնա), կոմպոզիտորներ և բենդ առաջնորդներ Գարի Քյոսայան, Արմեն Մարտիրոսյան, Արտո Թունջբոյաջյան, Տիգրան Լալայան, դաշնակահարներ և կոմպոզիտորներ, հայկական ժամանակակից և համաշխարհային ջազի լեգենդներ Վահագն Հայրապետյան և Տիգրան Համասյան։

Լավագույն ապացույցներն են, թերևս, ստուդիաների սկավառակների, մագնիտոֆոնների ձայներիզների, վինիլային սկավառակների, CD/DVD–ի վրա պահպանված ձայնագրությունները, որոնք արվել են նշված բիգ բենդերի և խմբերի ծաղկման շրջանում, ինչպես նաև ավելի ուշ ժամանակներում, այդ թվում՝ հայտնի անսամբլների ձայնագրությունները, որոնց թվում պարզապես չենք կարող չնշել «Chico&Friends», «Time Report», «Cats», «Armenian Navy Band» խմբերը, «Ուլիխանյան» կվինտետը, «Funky Brass», «Sharak» և այլ խմբերը։

1980-ական թվականներին խորհրդային ջազի մեջ մեծ ճանաչում ուներ Տաթևիկ Հովհաննիսյանը։

Տաթևիկ Հովհաննիսյանը խորհրդային ջազի վոկալի «թագուհին» է, ինչպես նաև նրան կոչում էին «Էլլա Երևանից»։ 11 տարեկանում երգելով ռադիոյի և հեռուստատեսության նվագախմբում՝ 17 տարեկանում դառնում է Օրբելյանի նվագախմբի մենակատարը և տարեցտարի Խորհրդային Միության լավագույն ջազ երգչուհու կոչումը շնորհվում էր նրան ։

Երգչուհու կատարողականությունը առանձնանում է հայկական ժողովրդական երաժշտության վառ կոլորիտով։ Առաջին անգամ հայտնվելով մեծ բեմում 70-ականներին Պետական նվագախմբի կազմում՝ Տաթևիկ Հովհաննիսյանը անմիջապես աչքի ընկավ։ Ինը տարի շարունակ նրան համարում էին Խորհրդային Միության լավագույն ջազ երգչուհի։ Այդ տարիներին նա խիստ պահանջարկված էր, ելույթ էր ունենում, ձայանգրվում էր Իգոր Բրիլի անսամբլի, Թիիթ Պաուլուսի էստոնական տրիոյի, Գունարա Ռոզենբերգի՝ Ռիգայի բիգ–բենդի հետ, նրա ձայնը հնչել է ռադիոյով և հեռուստատեսությամբ։

80-ականներին ճակատագրի բերումով Տաթևիկ Հովհաննիսյանը հայտնվեց ԱՄՆ–ում և բնակություն հաստատեց Նյու Յորքում։ Նրան հաջողվեց ջազի հայրենիքում նույնպես ապացուցել սեփական «ես»–ը, և այս տարիներին հավատարիմ է իր կոչմանը՝ երգում է ջազ։

Նա տասնյակ համերգներով հանդես է եկել ԱՄՆ–ում, Եվրոպայում և Ավստրալիայում, մասնակցել է միջազգային փառատոնների, ելույթ է ունեցել այնպիսի հեղինակավոր համերգասրահներում, ինչպիսիք են «Քարեգի Հոլլ»–ը և «լինքոլն Սենթր»–ը։

Որտեղ էլ որ նա ելույթ էր ունենում, մշտապես պատմում էրիր երկրի, ժողովրդի և արվեստի մասին։

90-ականներին Տաթևիկը Լարի Ուիլիսի քառյակի հետ (Լարի Ուիլիս՝ դաշնամուր, Իգոր Բուտման՝ տենոր սաքսոֆոն, Էնդի Մաքլաուդ՝ բաս, Սթիվ Վիլյամս՝ հարվածային գործիքներ) համատեղ ձայնագրեց և թողարկեց "Ballads from the Black Sea" ալբոմը որը խանդավառությամբ ընդունվեց ամերիկյան քննադատների և ունկնդիրների կողմից։

Հայ հանրահայտ Երգչուհի Օֆելյա Համբարձումյանի դուստրը՝ Տաթևիկը հայկական ծագում ունեցող ջազ դաշնակահար Արմեն Դոնելյանի հետ համատեղ ստեղծեց հայկական ժողովրդական երգերի ջազային մշակումներից բաղկացած ծրագիր և ձայնագրեց վերջինիս ալբոմը։ Ալբոմի պրոդյուսերը դարձավ նույն ինքը՝ Ջորջ Ավագյանը։ Զգացմունքների խորությունը և հոգևոր ջերմությունը, որոնց շնորհիվ աչքի է ընկնում երգչուհին, արդարացնում են սկավառակի անվանումը՝ «Listen to My Heart>

Երգչուհին պայմանագիր է կնքել "Sony Classical" ընկերության հետ՝ հերթական հինգ ալբոմների ձայնագրման և թողարկման համար։ Մասնագետներին և պրոդյուսերներին գրավեց Տաթևիկ Հովհաննիսյանի մեծ աշխատասիրությունը, բարեխղճությունը, նվիրվածությունը և լավագույն արդյունքին հասնելու ձգտումը։ Վերջին 2-3 տարիների ընթացքում երգչուհին մի քանի անգամ ջազ փառատոնների է մեկնել Ռուսաստան։ Սա բազմաթիվ տարիների ընթացքում հայրենիքում կայանալիք առաջին համերգն է։

«Սա լավագույն նոր ձայնն է ջազում, որ լսել եմ վերջին 25 տարիներին»,– նշում է Ջորջ Ավագյանը։

«Նա ունի լայն դիապազոնով հրաշալի ձայն, նրա կատարումը դյութում է կրքի և սվինգի անզուգական զգացողությամբ»,– ասել է Ալեքսեյ Բատաշեվը։

Այսօր Հայաստանում գործում են մի քանի՝ տարբեր ոճերի և ուղղությունների ջազ կատարող հետաքրքիր նվագախմբեր՝ « Time Report»էթնո–ջազ կվինտետը, « Katuner» ջազ–ռոք սեպտետը, ավանդական ջազ կատարող « Chiko & Frends» քառյակը, ֆյուժն «Art Voices» երիտասարդական խումբը և հիասքանչ «Armenian Navy Band»–ը։

Ակումբներում ելույթ են ունենում երիտասարդական ջազային շատ խմբեր։ Այսօր Երևանում գործում են բազմաթիվ ջազ ակումբներ, ուր այդ ժանրի կենդանի երաժշտությունը մշտական բնույթ է կրում, կայունանում են միջազգային ջազ փառատոններ, բազում հեռուստա և ռադիոալիքներ թողարկում են ջազին նվիրված մշտական հաղորդումներ, գործում է «Ռադիո Ջազ» ռադիոկայանը, որն աբողջությամբ նվիրված է Հայաստանում մեծ համբավ վայելող այս ժանրին։

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ամերիկացիները վստահ են, որ աշխարհին տվել են սահմանադրություն, ջազ ու բեյսբոլ: Գուցե այդպես էլ կա: Բայց, հավանաբար, առաջին տեղում պետք է դնել ջազը: Այն նույն ջազը, որն, ինչպես ասում են, փրկեց ԱՄՆ–ն Մեծ դեպրեսիայի տարիներին և մի քանի սերնդի ճակատագիր որոշեց, որոնք գեթ մե անգամ լսել են այդ աննման երաժշտությունը:

Ջազը Հայաստանում էլ քաղաքական հարց լուծեց՝ Սովետական կայսրության հետ հարցերը, ըստ իս, ջազով լուծվեց: Ջազի ներթափանցումը Խորհրդային Հայաստան շատ գիտակցված քայլ էր: Ես չեմ ուզում քաղաքականացնել ջազը, բայց մշակութային դաշտում ժամանակակից երաժշտության ամենաակտուալն է ջազային մտածողությունը, ջազային մոտեցումը: Այսօր ջազը զուտ ամերիկյան մշակույթ չէ, այսօր այն ցանկացած էթնոսի, ցանկացած անհատականության անսահման հնարավորություններ, ստեղծագործական տարածություն է տալիս ռեալիզացվելու և միաժամանակ թույլ է տալիս պահպանելու ինքնությունը: Ջազում բոլորը տեղ ունեն՝ անկախ սեռից, ազգությունից, կրոնից: Եթե իսկապես ջազի մեջ ես, նվագում ես այն, ինչ ապրել ես. հայհոյեցիր՝ հայհոյանքդ սպրդալու է:

Ջազը համամարդկային-ազգային երաժշտություն է, անշուշտ՝ ազգային, բայց նախ՝ համամարդկային. լինի եկեղեցի, լինի կուսակցություն, լինի մշակույթ՝ հենց ազգայինը դառնում է գերիշխող, այդտեղ սկսվում է ֆաշիզմը: Ջազը հնարավորություն է լինելու համաշխարհային երաժշտության մասնակիցը:

ՕԳՏԱԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1.Thestrim էլեկտրոնային օրաթերթ

2.Վիքիպեդիա՝ ազատ հանրագիտարան

3.CIVILNET «Ջազի օրը ջազի մասին»-20202.

4. Կարինե Տեր-Սահակյան/ PanARMENIAN.Net